

2015 metų *Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminas:* grįžtamasis ryšys ugdymo procesui

Jau treči metai visi abiturientai – tiek mokyklų lietuvių, tiek tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis – laiko vienodą lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą ir rašo samprotavimo arba literatūrinį rašinį. Kasmet parengiama vis naujos, aktualios metodinės medžiagos, vedama daug naudingų seminarų, todėl vyresniųjų klasių mokytojai įgyja daugiau patirties, kaip paruošti mokinius egzaminui, suprantamesni ir nekeliantys tiek daug baimės darosi BE programos reikalavimai mokiniams ir jų tėvams, gerėja egzamino rezultatai. Vertintojai ir šiais metais tikrai turėjo galimybę pasidžiaugti brandžiais, aukštesniojo lygio darbais. Tačiau vis tiek yra svarbu aptarti, kaip sekasi egzamino kandidatams atlikti pateiktas užduotis ir į ką mes, mokytojai, turime atkreipti dėmesį ugdymo procese šiais mokslo metais. Juk ruošdamiesi naujiems mokslo metams, siekdami ugdymo proceso kokybės turime analizuoti sukauptą patirtį. Noriu akcentuoti, kad labiau įsigilinti į BEP reikalinga ne tik ruošiant mokinius valstybiniam brandos egzaminui (toliau VBE), bet ypač turi būti sustiprintas mokymas(is) ir pasiruošimas mokykliniam brandos egzaminui (toliau MBE). Tokį išpūdį susidariau organizuodama MBE kandidatų darbų pervertinimą.

Didelė užduoties parengimo įtaka egzamino rezultatams. Analizuodami BE temas mokomės jas formuluoti ir taikyti ugdymo procese. 2015 m. VBE ir MBE buvo pateikta po dvi samprotavimo ir dvi literatūrinio rašinio temas. Kaip teigė mokiniai po egzamino, jų formuluotės šiais metais buvo aiškios, nepasitenkinimų užduotis nekėlė ir mokytojams. Pirmą kartą per trejus metus abiejų egzaminų užduoties rengėjai laikėsi nuostatos, kad prie kiekvienos temos būtų pateikti vis kiti, nepasikartojantys autoriai. Toks sprendimas sudarė mokiniams didesnę pasirinkimo galimybę, neklaidino jų, nes pateiktų autorių kūryba tiko temai, buvo esminė. Be to, didesnis autorių pateikimas, galbūt net netikėtos temų formuluotės (pvz., *Ką gali juokas?*) mokiniams sudarė galimybę samprotauti / analizuoti kūrinius, atskleisti savo darbuose individualų autoriaus kūrybinės specifikos pažinimą, siekį interpretuoti lietuvių literatūrą kultūriniame kontekste, o ne atkartoti bendras tiesas, tinkančias daugeliui autorių.

Rašinio tipų painiojimo problema. Skaitant kandidatų darbus, išaiškėjo, kad mokiniai, pasirinkę literatūrinio rašinio temą, ne analizuoja, ne interpretuoja kūrinius pateikta tema, o rašo samprotavimo

rašinį, remiasi asmenine patirtimi. Tokį painiojimą, manau, lemia mokinių mokymo(si) problema: dažnai mokiniai nesistengia išmokti rašyti abiejų tipų rašinius. Teigia, kad rašys samprotavimo rašinį ir literatūrinio nesimokys. Per egzaminą mokiniui temos arba po tema pateikti autoriai patrauklesni to žanro, kurio nesimokė, tačiau imasi eksperimentuoti ir rašyti nemokėdami jo metodo. Be to, mokiniai teigia, kad atsiranda mokytojų, kurie jų nemoko literatūrinio rašinio metodo, todėl skatina juos nesirinkti šio tipo temų. Toks mokytojo požiūris atima iš mokinių didesnę pasirinkimo galimybę.

Temos / problemas supratimas. Norėdamas tinkamai suprasti, išanalizuoti temą / problemą, ją išplėtoti, mokinys turi pirmiausia ją išsinagrinėti, rasti raktinius žodžius, kitaip tariant, įsigilinti, kokio sprendimo / analizės reikalaujama. Pasitaiko rašinių, kuriuose mokiniai neapsvarstę užduoties iš karto imasi kurti tekstą, todėl tokiuose darbuose dažnai temą atskleidžia tik iš dalies. Pvz., pasirinkęs temą *Ką gali juokas?* kalba apie juoką, tačiau neatskleidžia jo **galios**, neparodo, kokias problemas žmogui padeda išspręsti juokas, kokią įtaką turi jo gyvenimui ir pan. Rinkdamiesi kitą samprotavimo temą *Kaip keičiasi inteligento vaidmuo visuomenėje?* ne visada kandidatai gebėjo atskleisti inteligento vaidmens **pokytį** arba neparodė jo **vaidmens visuomenėje**. Tokių klaidų pasitaikė ir rašantiesiems literatūrinę temą *Prarastos tėvynės ilgesys Lietuvos literatūroje*. Mokiniais buvo nesuprantamas ar pasirodė nereikšmingas žodis „prarastos“, todėl jis iš akiračio išslydo. Pasirinkę tokią taktiką mokiniai atskleidė tik **tėvynės ilgesį**, tuomet rinkosi analizuoti ne tuos autorius arba ne tuos kūrinius. Klydo mokiniai rašydami ir kitą literatūrinę temą *Kasdienybės grožio pajauta lietuvių literatūroje*, nes analizuodami kūrinius prasminius akcentus sudėjo atskleisdami tik **grožio**, o ne **kasdienybės grožio** pajautą.

Tinkamo kūrinio parinkimo problema. Vertinant kandidatų darbus išaiškėjo, kad ne visi mokiniai geba parinkti tinkamus pateikto autoriaus kūrinius / kūrinio siužeto elementus temai plėtoti. Lengviau mokiniais yra su tais autoriais, kurių ugdymo procese nagrinėjamas tik vienas kūrinys. Tačiau problemų vis tiek iškyla, nes mokiniai, samprotaudami ar analizuodami kūrinius, pasirenka ne tuos siužeto elementus. Pvz., rašinyje *Ką gali juokas?* argumentuodami B. Sruogos kūriniumi „Dievų miškas“ atpasakoja kūrinio siužeto elementus, kuriuose nėra juoko galios. Dar didesnė kūrinių parinkimo temoms problema iškyla tada, kai ugdymo procese nagrinėjami keli autoriaus kūriniai. Mokiniai argumentuoja kūriniumi, kurį skaitė, nagrinėjo ugdymo procese, tačiau nesusimąsto, ar jis tinka pasirinktai temai nagrinėti. Ugdymo procese turime į tai atkreipti mokinių dėmesį, pateikti tinkamo ir netinkamo kūrinio parinkimo pavyzdžių, mokyti analizuoti savo darbą, jį tobulinti.

Pasinaudojimo žodynais patirties trūkumas. Kaip teigia egzamino vykdytojai, pateiktais Dabartinės lietuvių kalbos ir dvikalbiais žodynais pasinaudoja tik labai maža dalis mokinių. Dažniausiai jų prireikia tik perrašinėjant rašinį į švarraščius, kad galėtų pasitikrinti rašybą. Tačiau žodynas svarbus ir analizuojant temą, aiškinantis raktinių žodžių reikšmę. Juk kartais pateiktos

DLKŽ reikšmės pasiūlo mintį temos plėtojimo aspektui. Nemaža dalis mokinių, rašiusių *Kaip keičiasi inteligento vaidmuo visuomenėje?*, nesuprato, koks veikėjas gali būti inteligentas, juo labiau turintis įtakos visuomenei, todėl juo laikė pienininką iš J. Apučio novelės „Šūvis po Marazyno ažuolu“, Marčių iš novelės „Dobilė. 1954 metų naktį“ ir pan. Egzamino darbai rodo, kad ugdymo procese per mažai dirbama su žodynais, todėl mokiniai neturi įgūdžių ar būtinybės jais pasinaudoti.

Kūrinių interpretacijos paviršutiniškumas / argumentų netinkamumas, nesvarumas. Literatūros panaudojimo problema tiek samprotavimo, tiek literatūriniame rašinyje dar išlieka labai didelė. Tai, kad mokiniai negeba tinkamai pasinaudoti kūrinio: perpasakoja turinį be gilesnės analizės ar nemoka samprotauti tinkamai parinkdami kūrinio elementus, atskleidžia keletą ugdymo proceso problemų: a) dalis mokinių aplaidžiai žiūri į sistemingą mokymąsi, neatidžiai skaito arba neskaito kūrinių, nelanko pamokų; b) neišlavinta mokinių atmintis: jie painioja kūrinio veikėjus, kūrinių siužetus, netgi sukuria juos; c) per didelė literatūros apimtis. Nors mokinys ir perskaito kūrinius, mokytojas negali daugiau laiko skirti kūrinio analizei, gilesniam supratimui, argumentavimo viena ar kita tema gebėjimams ugdyti. Jei skiriama vieno autoriaus kūrybai daugiau laiko, tai nukenčia kiti. Gilesniam autoriaus kūrybos pažinimui nepakanka panagrinėti keletą eilėraščių / novelių. Tai, kad tik nedaugelis mokinių rašydami samprotavimo temą *Ką gali juokas?* ryžosi argumentuoti M. Ivaškevičiaus drama „Madagaskaras“, rodo, kad šio autoriaus kūrinys, ko gero, mokinių buvo net neskaitytas ar susipažinę su juo tik apžvalginio būdu.

Rėmimosi privalomu autoriumi problema. Šiais metais absoliučiu nulių įvertintų darbų jau buvo mažiau, tačiau vis dar turi būti atkreipiamas dėmesys į BEP reikalavimą, kad privalu remtis vienu privalomu autoriumi. Problema kyla dėl to, kad mokiniai įvardija privalomą autorių, tačiau argumentuoja / analizuoja kito autoriaus kūrinį arba įvardijamas tik autorius, o argumentuojama bendromis frazėmis, neįvardijami kūriniai, nepagrindžiama kūrinių detalėmis, parafrazėmis, citatomis, o kai neskaitytas kūrinys, netgi sukuriamas siužetas.

Ugdymo procese turi būti atkreipiamas dėmesys ir į tinkamą vertinimo kriterijų sampratą, teksto raiškos reikalavimų paisymą, neraštingumo problemos sprendimą.

Kad gerėtų BE rezultatai, kiekviena mokykla, kiekvienas mokytojas turi išsianalizuoti savo mokyklos mokinių rezultatus: NEC kasmet paruošia konkrečios mokyklos BE analizes, iš jų galima matyti, pagal kuriuos vertinimo kriterijus mokiniai geriausiai atliko darbą, kur yra problemų, ką reikėtų stiprinti ugdymo procese. Aš manau, jeigu maža dalis pasiekia aukštesnį lygį arba daug mokinių neišlaiko egzamino, reikia peržiūrėti mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo, įsivertinimo mokykloje kriterijus, skirti daugiau dėmesio individualios pažangos pamatavimui bei ieškoti būdų, kaip stiprinti mokinių motyvaciją mokytis gimtosios kalbos.

Literatūra

1. Lietuvių kalba ir literatūra. 2015 metų valstybinio brandos egzamino užduotis (pagrindinė sesija). www.nec.lt
2. Lietuvių kalba ir literatūra. 2015 metų mokyklinio brandos egzamino užduotis (pagrindinė sesija). www.nec.lt
3. Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino užduoties vertinimo kriterijai. Patvirtinta Nacionalinio egzaminų centro direktoriaus 2014 m. lapkričio 14 d. įsakymu Nr. (1.3.)-V1-114. www.nec.lt
4. Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programa, patvirtinta 2013 metų spalio 28 d. Švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-1019
5. Nauckūnaitė Z. Rengiantis rašyti brandos egzamino rašinį // „Gimtasis žodis“. 2013 m. Nr. 2. P. 2–11.
6. Piliponytė J. Duomenų rinkimas, apdorojimas ir analizė mokyklose. ŠAC, 2005.
7. Valstybinių brandos egzaminų kriterinio vertinimo nuostatai. 1 priedas. Lietuvių kalbos ir literatūros VBE mokinių pasiekimų lygio aprašas. www.nec.lt
8. Vidurinio ugdymo bendrosios programos: Kalbos. Lietuvių kalba ir literatūra (2011). Patvirtinta LR ŠMM ministro 2011 m. vasario 21 d., Nr. V-269.